

ԺԶ. — Յովհաննէս Արղ. Մաղկող, 16-24ին ծաղկած է ձառոց մը. — Ակինեան, Մովսէս կթղ., էջ 195:

ԺԷ. — Մինաս Քահանայ, Դրիչ եւ Կազմող, 1615-65, իր գործերէն յայտնի են.

1. — Վարժ Հարանց, զոր օրինակած է 1615ին. — Կար. թ. 783:

2. — Աստուածաբան, 1642ին կազմած է: Օրինակուած Մեծ ուխտի վանքի միաբան Կարապետ եւ Մովսէս վարդապետներու ձեռքով, 1341-55ին. — Սարգ. թ. 8:

3. — Աւետարան, 1665ին, հրամանաւ եւ ծախիւք Երնջակայ Եսայի եպիսկոպոսին. — Երջնակ, էջ 284-6:

ԺԸ. — Ղազար Քահանայ, Նօտար Մովսէս Գ. կաթողիկոսի, վախճանած Ստաթէի անապատին մէջ, ի տիւս երիտասարդութեան, 1636ին: Օրինակած է Էջմիածնի թ. 1714 «Արտաքին Դրոց» մէկ մասը, մինչեւ ի Պերիարմենիասին վերջն. — Ակինեան, Մովսէս կթղ., էջ 194-5:

ԺԹ. — Մկրտիչ Քահն. Լեւոնի, 1646-+ 1660, որդի Շաքանի եւ Մարիամու: Ստաթէի վանքին մէջ օրինակած է մէկ Գիրք Հարցմանց, 1646ին. սկզբնագրերը գրած է Ստեփանոս քահանայ, նկարազարդած են Սիմէոն վարդապետ +, եւ ոմն Հայրապետ ի Շօշ. — Կար. թ. 1839: Զալ. Ճանպ. Բ. էջ 302: Հաւուց Թառ, էջ 96:

Ի. — Աւետ Աշխարհական Դրիչ, 1651-5. — Ընդօրինակած է,

1. — Աւետարան, 1651ին, Դր. Տաթեւացոյ ընտիր օրինակէն, Տէր Սարգիս կրօնաւորի խնդրանքով. — Սարգ. թ. 175:

2. — Շարական, 1655ին. — Կար. թ. 1588:

ԻԱ. — Յովհան Դրիչ, 1671ին օրինակած է Մառոց մը. — Թօփճեան, Յ. Ժողովածուաց, էջ 55 (145):

ԻԲ. — Եփրեմ Քահանայ, Դրիչ եւ Նըկարիչ, 1678ին Աղուեթձ գիւղին մէջ օրինակած է Աւետարան մը, Զաքարիա վարդապետի խնդրանքով. — Զեռ. Տ. Քէլէքեան, Ros. I. p. 118 (43): Ros. II. p. 337 (131):

ԻԳ. — Պաղտատար Վարդապետ, 1781ին օրինակած է մէկ Պատմ. Սիւնեաց, Ստ. Օրբէլեանի. — Կար. թ. 1678:

Ն. Վ. ԵՈՎԱԿԱՆ

ՆՈՐ ԴԻՐՔԵՐ

«ԱՆԱՐՁԱԳԱՆԳ ՔԱՅԼԵՐ»

ՍՄԲԱՏ ՓԱՆՈՍԵԱՆ (Պէյրուք 1949)

Հասարակաց յանգերգ է այլեւս, ըսելու թէ մեր ժամանակակից գրականութիւնը տկար է, չունենալուն համար իմաստի խաբիսի մը: Ասիկա արդիւնք է գուցէ պատճառաւորեալները մեր գրողներուն, որոնք եթէ երբեք արուեստագէտ են, քիչ անգամ մտածող: Յետոյ անոնցմէ մեծ մասը միշտ թերի կրթութիւն մը հայթայթած են իրենց աճապարող փառասիրութիւններուն: Դպրոցական շարադրութիւնը եւ կարգ մը յառաջաբանեալ գովեստներ, չփացուցած է միշտ:

Այսօր Սփիւռքի մէջ ունինք այլեւս սերունդ մը գրագէտներու, սակայն չունինք տակաւին անոնց գործերը կենսաւորող գաղափարաբանութիւններ: Անոնցմէ քիչեր կրցին աւելին տալ իրենց նախախայրիկը հանդիսացած հատորէն: Զուենցանք խումբեր, նոյնիսկ անհատներ, որոնք իրենց ուղեղին պատերը քիչ մը լայնցնէին, աւելի բան մը, ներս առնելու, կամ տառապէին առնուածը քիչ մը աւելի խոր ու երկար քննելու համար:

Անշուշտ թէ իրականութեան՝ եւ անոր՝ արուեստով վերարտադրումին միջեւ տարբերութիւն մը կայ, զոր գիւրին չէ տարադել: Արուեստագէտին տառապանքը կը բխի այս անբաւարարութենէն զոր կը ըզգենու երազը երբ նիւթանայ:

Սմբատ Փանոսեանի Անարձագանգ Քայլեր հատորը հաւատարիմ արձագանգն է նախ իր ներքին աշխարհին, ապա շրջապատին: Ինչպէս ամէն ճշմարիտ արուեստագէտ, անիկա արտաքին իրերուն երթալէ առաջ, ունի անոնց յղացքը իր մէջ, եւ զանոնք կը մթնոլորտէ, եթէ կը ներուի այս բացատրութիւնը, համաձայն իր ներքին իրականութեան: Եթէ իր վէպերուն շէնքը յօրինումի հանող տարրերը արտաքին աշխարհէն կուգան, անոնց տրաման իրմէն կը բխի:

Դիտուած է որ նման պարագաներուն, ինչ որ ներքին իրականութեան, աներեւոյթ բայց իսկանիւթ ոլորտը կը կազմէ գրագէտին, յաճախ կը մնայ դուրս գործէն։ Այս տեսակէտով պէտք է ըսել թէ Ս. Փանոսեանի հատորը յաջողուած ք մըն է։ Հոն կարելի է գտնել այն՝ ինչ որ ուրիշներ յաճախ չեն յաջողիր բերել։ Իր անխառն զգայնութիւնը հաղորդիչ է, և կը շինէ իրեն յատուկ մթնոլորտ մը իր վէպերուն մէջ, առանց անոնց տալու սակայն զգայնութեան այն հիւանդոտ սրութիւնը, որ հսակեղրոն կը դառնայ յաճախ, քիչ մը շատ անձնացած հեղինակներուն քով։ Ս. Փանոսեան գիտէ պահել տեսակարար կշիռը հաւաքական զգայնութեան։

Միւս կողմէն սակայն Անարձագանգ Քայլերու հեղինակը երազային է ու անցելապաշտ։ Իր մտածումները քիչ անգամ ուրիշներուն կրնան ըլլալ, խորապէս իրեն սեպհականութիւն եղած ըլլալուն համար, թէ և չեն դադրիր իրական ըլլալէ։ Այս տեսակէտով ան կը զատուի շարադրութիւն փորձող մեր միւս արձակագիրներէն, Օշականի բառով՝ անժառանգներէն։

Կատարեալ է իր թեքնիքը, Փանոսեանը գտած է ճամբան հոգեբանական վերլուծումներու, որոնք յաճախ մենախօսութիւններու կը վերածուին սակայն։ Կը գրէ ու կը մտածէ ինքզինքին համար, սակայն իր զգացումները, ինչպէս ըսինք հաղորդական են։ Փանոսեանի վիպակներուն շրջանակը յաճախ աղքատ ըլլալու աստիճան պարզ է։ Կեանքէն քանի մը ծուէններ տուեալ ժամանակի մը նորաչէն կամարին տակ, ահա շրջանակը իր նիւթերուն, որոնք կը շէննան ու կը պայծառանան սակայն իր ինքնախոստովանական ու ներքին արտայայտութիւններէն, յիշեցնելով թակօրը, առանց ունենալու այս վերջինին ընդարձակ աշխարհ։ Ս. Փանոսեանի աշխարհը սահմանափակ է, յաճախ իրմէն կ'սկսի իրմով վերջանալու համար։ Եւ այս տարբեր չի կրնար ըլլալ ինքզինքին և իր ցեղէն որբացած մարդուն համար, եթէ անիկա ունեցած իսկ ըլլար անխառն զգացում և տաղանդ, ինչ որ պարագան է Անարձագանգ Քայլերու հեղինակին։

Այս հոգեվիճակն է պատճառ անտարակոյս որ Ս. Փանոսեանի տիպարները ըլ-

լան տխուր, երկչոտ, ալուրացած, յաճախ կեանքէն պարտուած ըլլալու աստիճան։ Որքանութեան կնիք անտարակոյս, որուն զգացումը սակայն փոխանակ ընելու զինք պղտոր ու յոռետես, աշխարհի անիրաւութեան դէմ, կը վերածէ իր հոգին տրտում բայց լուսաւոր աւաչի մը, ուրիշ ապացոյց իր ճշմարիտ արուեստագէտի խառնուածքին, որ գիտէ իր դառն վէրքերէն, տրտում ու անուշ երգեր յօրինել։

Գրականութիւնը, ինչպէս բոլոր արուեստները, ունի իր արտաքին և ներքին պայմանները, երկուքն ալ ներգործիչ։ Առաջինը աւելի առարկայական բնոյթով և երկրորդը ենթակայական։ Մին կը հայթայթէ նիւթը և միւսը զայն կ'արուեստագործէ։ Արտաքին պայմաններուն տակ կը խմբուին անհատին ֆիզիքական, իմացական, բարոյական և ընկերային կեանքը իր տուեալներով։ Իսկ ներքին պայմաններն են իր յուզական, երեւակայական կամ մեցողական և մանաւանդ համադրական ոյժերը։

Երբ գրողը կը պատկանի միայն ինքզինքին, այսինքն իր ներքին ճշմարտութեան, կը դառնայ վերացական և տարտամ, իսկ եթէ պատկանի ժամանակին, այսինքն ընկերութեան, կը մնայ ծանծաղ։ Կայ ժամանակի առօրեան, կայ կեանքի անփոխօխ իրականութիւն մը, որ առարկայական ըլլալէ աւելի ենթակայական է։ Ս. Փանոսեան ենթակայական գրող մըն է, ուրիշներուն ժամանակաւոր հաճոյքներ հայթայթելէ աւելի, կը ծառայէ գեղարուեստին, հոս է իր արժէքը և սովորական պատմուածքներ գրողէն վեր մնալու իր ինքնատպութիւնը։

Ս. Փանոսեանի հատորը Սփիւռքի մեր վիպական գրականութեան լաւագոյն արդիւնքն է, լայն ու ինքնայատուկ զգայնութեամբ և ամուր թէքնիքով։

Ե.

